

הלכות תפלה סימן קיח

ד (טו) "אם לא שאל מטר בימות (ס) [ט] הגשמים מחזירין אותו אף-על-פי ששאל (ט) טל, אכל אם שאל מטר ולא טל אין מחזירין אותו: ה"א *אם לא שאל מטר ונזכר קדם 'שומע תפלה', אין מחזירין אותו (טז) ושואל (י) [י] ב'שומע תפלה': (ואם היה לו תענית וצריך לומר 'עגנו', יאמר השאלה (יז) קדם (יב) 'עגנו') (אבודרהם). ואם לא נזכר עד אחר 'שומע תפלה', 'אם לא עקר רגליו חוזר לברכת השנים, ואם עקר רגליו חוזר לראש התפלה. ואם השלים תפלתו ואינו רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו, אף-על-פי שצדין לא עקר רגליו (יח) *פעקורים דמי. ואם נזכר (יט) אחר שקתם 'שומע תפלה' קדם שהתחיל 'רצה', נראה שאומר 'ותן טל ומטר' ואתר-קף אומר 'רצה':

קיח חתימת ברכת 'השיבה', ובו סעיף אהד:

א 'השיבה שופטינו' חותם בה (א) 'מלך אוהב צדקה ומשפט', ומראש-השנה ועד יום-הכפורים חותם (ב) 'המלך המשפט. הגה מיהו, אם אמר 'מלך אוהב צדקה ומשפט' (ג) אין צריך (ב) [ב] לחזור, ולא אמרו שיתחזר אלא במקום שכל השנה אומרים 'האל אוהב צדקה ומשפט' (הרי"י ספיק דברכות וטור והגהות מנהגים). ועין לקמן סימן תקפב:

באר היטב

נזכר שהוא שבת והיה בימות החמה ושאל מטר, חזר עד שיאמר ברכת השנים בתקנה ואז ילך אצל שבת, הלכית ח"ב סימן צא: (ד) הגשמים. ואם נזכר קדם שהתחיל תקע בשופר אומר שם כמ"ש סי' קיד ס"ו: (ט) טל. ולעיל סי' קיד לענין הנזכר סגיא טל, עין ט"ז השעם: (י) בש"ת. אכל הנזכר לא שיקא בש"ת דשבת הוא: (יא) עגנו. דשאלה חמירא מעגנו, דאם לא אקרה מחזירין אותו משא"כ בעגנו: (ב) לחזור. וכ"פ מ"א יב"ח ומט"ם ושל"ה, ובלבד כתב דניהגין לחזור. וט"ו העלה דצריך לחזור ולהתפלל שנית בתורת נדבה, דיש חלוק אפלו נכנס מלך אוהב צדקה ומשפט, דבכל השנה אין המשפט עקר אלא הצדקה ולכן הקדימו למשפט, אכל מר"ה ועד "כ המשפט עקר ולכן לא החזירו צדקה ע"ש, ועין סי' תקפב. אם בכל השנה אמר המלך המשפט או המלך הקדוש א"צ לחזור, עין כנה"ג סי' זה וסימן

משנה ברורה

גס"ב לתחלת ברכת השנים. ועין באור הלכה: **ד** (טו) אם לא שאל (טו). עין במגן אברהם ובשערי-השובה שכתבו, דאם נזכר קדם שהתחיל 'תקע בשופר' אומר שם. ובסימן קיד בבאור הלכה דבור המתחיל "בלי חתימה" הארכנו בזה ובררנו דיותר טוב שיאמר ב'שומע תפלה' בדבור יצא לכלי עלמא²⁰²; עתה מצאתי בספר קצור שלחן ערוך שפסק גס"ב בן הכי. ואם נזכר קדם שסיים ברכת השנים יאמר במקום שנזכר, אף אם נזכר אחר "כשנים הטובות", יחזור ויאמר "יברך שנתנו כשנים הטובות", כדי שיהיה מעין חתימה סמוך לחתימה. (י) וטוב יותר שיתחיל 'ותן טל ומטר' ויגמר פסד²⁰¹: **ה** (טז) ושואל ב'שומע תפלה'. רוצה לומר, בברכת "שמע קולנו", קדם "כי אתה שומע²⁰², שמתקנת לשאל בה כל הבקשות²⁰³, ויבדלקמן בסימן קיט. אכל הנזכרת "כשיב הרוח", קומא לן לעיל בסימן קיד דאם שכתב חזרו, משום הדנקרה שכתב הוא ואין מקומה בזה הברכה שמתקנת לבקשה: (יז) קדם 'עגנו'. דשאלה חמירא מ"עגנו", דאם לא אקרה מחזירין אותו, מה שאין בן ב'עגנו": (יח) פעקורים דמי. והוא הדין אם רגיל לומר תחנונים וסיים תחנוניו ואמר אחריהם הפסוק "היהו לרצון" וגו', שבאמירת פסוק זה עשה הסח-הדעת מלומר עוד תחנונים ונשלמה תפלתו²⁰⁴, אף-על-פי שלא התחיל עדין "עשה שלום": (יט) אחר שקתם. ואם נזכר אחר שאמר "ברוך אתה ה'", וסיים "למנני חסדך" ויאמר 'ותן טל ומטר' ואתר-קף "כי אתה שומע" וכי²⁰⁵ [בחה"ל לעיל בסימן קיד]:

א (כ) מלך אוהב וכו'. ואם אמר בכל השנה (ב) 'המלך המשפט' (כ) או 'האל המשפט', יצא²⁰⁴: (ב) 'המלך המשפט'. בשני ההי"ן, (ג) ויזתה בזה, פי יש אומרים דלא יצא, ומכל מקום בדיעבד אם אמר 'מלך המשפט' לא יחזור: (ג) אין צריך לחזור. עין (ד) באחרונים דמסקי, דאם נזכר תוך-כדי-דבור מעת אמרו 'משפט', אומר 'המלך המשפט' גס"ב, ואם לאתחיל-דבור, שוב לא יאמר, ואין מחזירין אותו²⁰³:

ומה שכתב בנשמת-אדם הירושלמי שהביא מהגן אברהם לא נמצא, הוא בפרק ה דברכות אחר המשנה "מודים מודים", וגם הרשב"א הביאו בחדושי פירוק תפלת השחר, וכן מצאנו בעוה"י בתלמודי רבנו יונה פרק תפלת השחר ד"ה דלא אמנן אלא כשרגיל לומר תחנונים וכו', מפני שהגן אברהם, עין שם. וראוהו בהנשמת-אדם

ח ברכות ל"ג תענית
שם ט שם י טו
שם טו הרמב"ם פסקי
מהלכות תפלה
ובראש

א ברכות י"ב

שערי תשובה

חזרו התפלה יבין דעתו להשי"ן בכל הברכות. ועין לעיל סימן קיד בשם ש"צ מ"ש שם: [ז] הגשמים. עבה"ט, ועין בטור בשם רמ"א ובלבוש. ועין בש"צ שכבית-דוד ומאמר-מקדכי ס"ל דלא ישאל שם ומתחין עד שיה"ו ושאל שם, והוא הסכים שישאל קדם תקע ומשמע דגם הבר"י ס"ל הכי. ועין שם סימן קיד, וכן הסכים בשו"ת נ"ב מה"ח סימן ט וכתב שהש"י אינו חולק כי אם על פירוש הלבוש אכל לדינא הכל מודים דיש לשאל קדם תקע ע"ש: [י] בש"ת. עבה"ט. וכתב בר"י בשם מהר"י מולכו שאם נזכר במקצת תקע או ברכה אחרת אומר כדורבו עד שיה"ו ושאל שם, ולא אמרנו שפסיק יחזור לתחלת ברוך עליו ושאל משום שפא ישבח בש"ת ויצטרף לחזרו לראש, דאין מן הראוי שיאמר ברכות לבטלה מפני הספק ע"ש:

[כ] לחזור. עבה"ט. ובשם הרמ"ע באר"י וטא כתב במח"ב שאם בשאר ימות השנה חתם המלך הקדוש המלך המשפט חזרו, אף בתפארת-שמואל בהגהות הרא"ש כתב דז"א, ובספר מטה-יהודה כתב שכן הסכימו רב האחרונים. ומ"ש בבה"ט דלפי טעם הש"ז גם בזה יש

באור הלכה

במשנה ברורה דצריך לחזור לתחלת ברכת השנים. ואם לא התחיל רק מ'ותן ברכה' וכו', לא מבדיע אם נזכר בתוך-כדי-דבור, ודאי יצא בדיעבד, אלא אפילו אם לאתחיל-כדי-דבור התחיל 'ותן ברכה, וברך שנתנו וכו', וסיים הברכה, יצא בדיעבד [ח"א ע"ש ב"א]: * אם לא שאל מטר וכו'. בלחוד נראה דהוא הדין אם חסר בשאר ברכה דבר שהוא מעקר הברכה (כגון שחסר ענין קביון גליות בברכת 'תקע בשופר', שנקראת במקלה דף יז על שם זה, ע"ש), גס"ב יכול להשלים בברכת 'שומע תפלה', ורציה מוחספות ברכות כ"ט: ע"א ד"ה מפני וכו', דלא מקטנו רק דבר שהוא מענין שכתב בגון הנזכר והבדלה ושאר שבחים שאינם ענין תפלה ובקשה, מה שאין כן בזה; וגם אפילו בהבדלה גופא פסק מהגן אברהם בסימן רצד סעיף-קטן ג דאם יודע שלא היה לו כוס להבדיל ושכתב לומר הבדלה ב"החונן הרע"ה, יאמרנה ב'שומע תפלה' כדי שלא יצטרף לחזור, אס"פ הוא הדין בזה. ומה דאימא לקמן בסימן קיט סעיף ג דאם עשה בברכה אחת מאמצעות שחזרו לראש הברכה, אפשר דהתם אורי שנוכר אחר 'שומע תפלה', ותדע. דלא דלג איהו מלכות שם קלל גס"בן אם טעה וישכת אורי "טל ומטר" בברכת השנים, ובהו בודאי אין לו לחזור לראש הברכה אלא שואל ב'שומע תפלה'. אלא ודאי דלענין "טל ומטר" לא יציר דין המכתב רק אם נזכר אחר 'שומע תפלה', אס"פן אפשר דהוא הדין בזה; ומה שלא באר המחבר שם זה פירושו, משום דרצה שם לכלל דינו גם לענין דלג, ובדלג אין שום נפקא-מנה בין נזכר קדם 'שומע תפלה' או אחר-כך, דאין רשאי לכלל ב'שומע תפלה'; ואף שהכרי תדש מקל בן בזה, כר השינו התיי-אדם; גם ענין טעות כולל אם אוסף איהו דבר שהוא מקלקל את הברכה, כגון שאמר "טל ומטר" בימות החמה וכתאי ונזא, דבזה בודאי אין לו שום תקון ב'שומע תפלה', אכל לענין חסרון אפשר דייכל להשלימו ב'שומע תפלה' ובכ"ל. ודע, דלבעת הגר"א לעיל בסימן טט סעיף א דסבירא לה דהעקר מליי בתחיתה, יצא ואפלו השלמה אין צריך, כי מבדיע ל"פ דעת השלחן-ערוך שם. אחר-כך מצאנו בפרי-מגדים, בסימן קיט אות ג במשפעות וכתב, דדעתו גס"בן דלא כפסרי תדש ה"ל, וגם בענין ספקתנו כתב, דאם דלג איהו מלכות שהוא מענין הברכה אין יכול להשלימו ב'שומע תפלה', וטעמו, דלא דמי לשאלה והבדלה, דזה אינו נסח קבוע תמיד לך תהני לזה תקנה, מה שאין כן בששנה את הנסח הקבוע. ומכל מקום לעניית דעמי צריך עיון למעשה, אחרי דבעת הגר"א ועוד כמה מהראשונים דהעקר מליי בתחיתה לחזרו, וכמו שכתבנו בסימן טט בבאור הלכה, אפשר דבזה יש לערף לזה דעת הברך תדש ה"ל דיהיה יכול להשלימו ב'שומע תפלה', פי גם הפרי-מגדים לא הביא ארי לטבתו בזה: * פעקורים דמי: עין משנה ברורה. כן כתב מהגן אברהם

בסימן תכב וכן פסקו כל האחרונים, ודלא כתיי-אדם שכתב דבעינן עקירת רגליו ממש. ומה שכתב בנשמת-אדם הירושלמי שהביא מהגן אברהם לא נמצא, הוא בפרק ה דברכות אחר המשנה "מודים מודים", וגם הרשב"א הביאו בחדושי פירוק תפלת השחר, וכן מצאנו בעוה"י בתלמודי רבנו יונה פרק תפלת השחר ד"ה דלא אמנן אלא כשרגיל לומר תחנונים וכו', מפני שהגן אברהם, עין שם. וראוהו בהנשמת-אדם

שער הציור

(1) עין לעיל בסימן קיד סעיף ו בבאור הלכה ד"ה במקום: (ב) שצרי-תשובה ושי"א: (ג) פרי-מגדים: (א) דרך-החסים: (ד) דרך-החסים ושי"א:

הַלְבוּת תְּפִלָּה סִימָן קִיח

ביאורים ומוספים

[משנ"ב ס"ק טו]

אם לא שְׁאַל¹⁹.

19) ואם מסופק אם אמר או לא, כתב לעיל (סי' קיד ס"ק לח) שדינו כדין המסופק אם אמר 'מוריד הגשם'.

ואם אמר 'ותן טל וגשם לברכה', כתב הערוך השלחן (סי' קיד ס"ב) שיצא, וכן הורה הגר"ח קניבסקי (הליכות חיים ח"א תשובה קיח).

ואם לא אמר 'טל ומטר' במנחה של ערב שבת, האם ישלימנה בתפילת ליל שבת שבה אין ברכת השנים, ראה מה שכתבנו לעיל (סי' קח ס"ק לו).

[משנ"ב שם]

דיותר טוב ש'אמר ב'שומע תפלה' דְּבָרָה יֵצֵא לְכֹלֵי עֲלְמָא²⁰.

20) ולכן גם אם נזכר אחרי 'השם' של סיום הברכה, כתב הגר"ח קניבסקי (אשי ישראל פכ"ג הע' קעה) שלא יסיים 'למדני חוקיך', כיון שיכול לאומרו ב'שומע תפילה'.

[משנ"ב שם]

יטוב יותר שיתחיל "ותן טל ומטר" ויגמר ב'ספר ד'.

21) וכמו שכתב בבדיה"ל לעיל (סי' קיד ס"ד ד"ה במקום, שציון אליו בשעה"צ כאן ס"ק ז) בשם הפמ"ג, שבכל אופן שנזכר קודם סיום הברכה יחזור ליותן טל ומטר' וימשיך כסדר [ולא חילק היכן נזכר]. והוסיף, שהשולחן שלמה (ס"ד) כתב שיכול לומר אף אחרי וישבענו מטובה, ולא כתב שיותר טוב לעשות כהפמ"ג וכמו שסיים כאן.

[משנ"ב ס"ק טז]

רוצה לומר, בברכת 'שמע קולנו', קדם "כי אתה שומע"²², שמתקנת לשאל בה קל תפקשות²³.

22) ואם נזכר בהמשך התפילה כגון בברכת 'ולירושלים עירך', וטעה וחזר לברך עלינו, ולאחר כמה ברכות נזכר שיכול היה להמשיך ולאומרו בברכת 'שומע תפילה', כתב הגר"ח קניבסקי (אשי ישראל פכ"ג הע' קעז) שלכאורה יפסיק במקום שעומד ויחזור לברכת 'ולירושלים עירך'.

23) ואלו תיבות יוסיף בה, כתב הקצוש"ע (סי' יט ס"ו) שיוסיף רק את התיבות 'ותן טל ומטר לברכה' וימשיך 'כי אתה' וכו', מאידך, בערוך השלחן (ס"ו) משמע שאומר בה 'ותן טל ומטר לברכה על פני האדמה', 'כי אתה שומע' וכו'.

[משנ"ב ס"ק יח]

שבאמירת פסוק זה עשה הספח הדעת מלומר עוד תחנונים ונשלקה תפלתו²⁴.

24) וגם אם דרכו לומר 'יהיו לרצון' קודם 'אלוקי נצור', כתב בשעה"צ לקמן (סי' תכב ס"ק ח) שכל זמן שלא אמר את 'יהיו לרצון' השני בסיום 'אלוקי נצור', נחשב כלא סיים.

[משנ"ב ס"ק יט]

ויאמר "ותן טל ומטר" ואתר"ק "כי אתה שומע" וכו'²⁵.

25) ואם נזכר ששכח 'טל ומטר' לאחר שהתחיל 'רצה' וחזר לברך עלינו, ושוב שכח לומר בו 'טל ומטר', הורו הגרש"ז אויערבך (הליכות שלמה תפלה פ"ח סכ"ב) והגר"ש אלישיב (פניני תפלה עמ' קנו) שימשיך בתפילתו ויאמרנו ב'שומע תפילה' [וכמו בפעם הראשונה], ולא אומרים שיכול לדלג ל'שמע קולנו' שהרי ב'ברך עלינו' שכח לאומרו, ואת ברכות שמונה עשרה עד 'שמע קולנו' כבר אמר כדיון בפעם הראשונה, שכיון שתיקנו לחזור לברך עלינו, זה סדר תפילתו, ועליו להתפלל כסדר.

ואם במקום לחזור לברך עלינו חזר רק ל'שמע קולנו', ושם הזכיר 'טל ומטר', כתבו בשו"ת שבט הלוי (ח"י סי' כג) והגר"ח קניבסקי (אשי ישראל פכ"ג הע' קעטי) וכן הורה הגר"ש אלישיב (פניני תפלה עמ' קנו) שיצא ידי חובה.

סִימָן קִיח

חֲתִימַת בְּרִפְת 'הַשִּׁיבָה'

[משנ"ב ס"ק א]

או "האל המושפט", וצ"א¹.

1) ואם במשך השנה במקום הא-ל הקדוש אמר המלך הקדוש, כתבו החיי אדם (כלל כד ס"ה) והקצוש"ע (סי' קכט ס"ג) שיצא ידי חובה, וכתב השערי תשובה (ס"ק א) שכן הסכימו רוב האחרונים.

[משנ"ב ס"ק ב]

בשני ההי"ן².

2) וביאר האלף המגן (על המטה אפרים סי' תקפב ס"ק יד), שהכוונה שהוא המלך והוא המשפט.

[משנ"ב ס"ק ג]

ראין מתוירין אותו³.

3) וביאר לקמן (סי' תקפב ס"ק ו), שכיון שהזכיר 'מלך' אין צריך לחזור.

